

Володимир САБАДУХА
**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ
ТА ІДЕОЛОГІЯ ПЕРСОНАЛІЗМУ
ЯК ГУМАНІТАРНА АУРА УКРАЇНСТВА**

Volodymyr SABADUKHA
**THE NATIONAL IDEA AND IDEOLOGY OF PERSONALISM
AS A HUMANITARIAN AURA OF UKRAINIANITY**

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.008>

УДК: 111.3(477)+32.019.5 : 130.3

Постановка проблеми. Відсутність дієвих української національної ідеї (УНІ) та національної ідеології призвела до духовного й політичного хаосу як у головах українців, так і в сфері суспільно-політичного життя. Важливість національної ідеї для відродження української державності усвідомлювали як внутрішні, так і зовнішні вороги України. Згадаймо «праці» В. Медведчука (1997) та І. Богословської (2006), які були зорієнтовані на маніпуляції свідомістю українців. Заклики М. Михальченка до формування інтегративної ідеології в 90-х роках ХХ століття були не почуті [16]. Значущість УНІ була теоретично обґрунтована М. Михальченком та З. Самчуком [17] й водночас образно сформульована А.В. Фурманом «як щит і меч українства» [35]. Політична еліта 1990 – 2000-х років належним чином не усвідомила важливості УНІ та національної ідеології для утвердження державності, що знайшло віддзеркалення в загальновідомих словах, що «українська ідея не спрацювала». УНІ й не могла спрацювати, бо державні діячі й політики керувалися не національними інтересами, а власною вигодою. Сукупно це сприяло формуванню умов для майбутньої російсько-української війни, що свідчить про політичну й духовну незрілість нашої «еліти» й політичної зокрема, яка шукала вихід із національної кризи шляхом пристосування до зовнішньополітичних умов. Ця позиція знайшла втілення в ідеї багатовекторності.

Осмилюючи суспільно-політичні події періоду української незалежності, маємо визнати, що «еліта» суспільства часто діяла всупереч світовому досвіду і застереженням вітчизняних філософських авторитетів. Так, С. Кримський, розмірковуючи над викликами третього тисячоліття, дійшов висновку, що ХХ століття опинилося в стані хаосу, створеного посередністю, а тому людство зіткнулося із феноменом абсолютної помилки» [8, с. 3] (курсив. – В. С.). Ця помилка виявляє себе в тому, що людство, з одного боку, в полоні матеріалістичних настановлень намагається подолати кризу, а з іншого – суб'єктом громадсько-політичного життя продовжує залишатися посередня людина, яка не здатна до державотворчої діяльності.

Відсутність УНІ та національної ідеології призвела до психологічного хаосу 2019 року, коли нація втратила здатність до критичного мислення. Цим скористалася росія, розгорнувши 24 лютого 2022 масштабну війну. Російсько-українська війна загострила проблему фундаментальній суспільно-політичного буття. Міжнародний масштаб війни висвітлив ще одну проблему: вичерпаність чинних суспільно-політичних, світоглядних та духовних підвалин буттєвості, а саме пріоритету матеріального, а заодно й недостатній інтелектуально-психологічний та моральний потенціал посередньої людини, котра його реалізовує.

На формування європейських національних ідей у ХІХ столітті в основному впливали соціально-політичні фактори та національні особливості. Уявлення про такі ідеї формувалося у рамках класичної раціональності. Складність становлення новітньої УНІ полягає в тому, що першооснови суспільного буття, які сьогодні перебувають у підґрунті новоєвропейської парадигми, вичерпані. Докази: екзистенційний вакуум, індивідуалізм, примітивізація людини, деградація культури, зростання соціально-психологічного хаосу, нездатність лідерів провідних держав світу до глобального мислення. Воднораз актуалізувалася *проблема самореалізації людини*, яка потребує філософсько-психологічного осмислення. Для формування УНІ треба шукати нові теоретичні конструкти і методологічні засоби та розглядати її у постнекласичному вимірі раціональності. Новітній варіант української ідеї має вийти за межі соціально-економічних основ життєдіяльності нації й охопити екзистенційні та метафізичні засади буттєвої мозаїки сучасності.

Відсутність УНІ та національної ідеології також свідчить про недорозвинутість філософської думки в Україні. Ми беззастережно захопилися «досягненнями» європейської філософії (комунікативна філософія, постмодерний філософський плюралізм тощо) і втратили свою філософську самобутність. Запанувала знеособлена атмосфера, верх взяли «шлункові ідеї» (І. Франко), які прирікають людину на гедоністичне животіння.

Російсько-українська війна гостро поставила питання: «Хто є хто?» і «Що є що?» Війна свідчить про нездатність філософської антропології відповідно до життєвих фактів пояснити людську суть і, зокрема, змістовий ландшафт поняття «о с о б и с т ь». Злочини російської політично-військової «еліти» та армії примушують переглядати погляди на людську сутність і на проблему особистості. Сучасна філософія й психологія стверджують, що кожна людина є особистістю. З цієї позиції українські добровольці, військові і путін з його поплічниками теж є особистостями. Виходить, що герой і злочинець – особистості? Очевидна суперечність. Загальною методологічною вимогою до будь-якої теорії є правило: теорія має бути вільною від внутрішніх суперечностей (П. Фойерабенд). Відповідно до правила Патнема, теорію слід зберігати доти, поки вона не суперечить фактам. До того ж в науці треба розрізняти факт і угоду, факт і цінність. Тому

якщо зміст поняття суперечить фактам, то варто переглядати теорію.

Формування сучасної УНІ потребує переосмислення цілої низки проблем: поглядів на людську сутність, а саме на проблему особистості, екзистенційних аспектів особистої життєдіяльності, світоглядних і метафізичних засад суспільного буття. Як відомо, *парадигмальні кризи* вимагають світоглядної зміни орієнтирів. Проте проблема ускладнюється тим, що філософська спільнота не усвідомлює цього. Соціально-економічні, політичні й правові аспекти УНІ сьогодні, на жаль, перебувають на узбіччі інтелектуального опрацювання, тому що на перший план вийшли екзистенційні, гуманітарні та глобальні проблеми.

Метою дослідження є оновлення УНІ в контексті екзистенційних, світоглядних, метафізичних та глобальних викликів, перед якими опинилися українська нація, що вимагає розв'язання таких з а в д а н ь: по-перше, сформулювати теоретичні уявлення і методологічні засади УНІ і виявити «червоні лінії» модерної й постмодерної філософії, які гальмують розвиток свідомості людини й суспільства; по-друге, аргументувати, що УНІ має бути відповіддю на виклики знеособленого буття людини; по-третє, з'ясувати недоліки чинних підходів до розуміння УНІ, сформулювати її фундаментальний зміст та основні положення національної ідеології; по-четверте, проаналізувати напрями реалізації УНІ в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Теоретичне підґрунтя і методологічні засади дослідження УНІ

Проблеми, що сьогодні постали перед українською нацією, неможливо вирішити в межах чинних принципів і традиційних поглядів, які вичерпали свій конструктивний потенціал. Вочевидь потрібна інша система філософських координат або, як перекоує А.В. Фурман, *нова методологічна оптика* [34]. За цих умов УНІ має цілісно охоплювати як внутрішні, так і зовнішні аспекти буття людини й нації. Такому підходу відповідає теорія німецько-швейцарського філософа Р. Авенаріуса (1843 – 1896) про принципову координацію (ізоморфізм) між Я і соціальним довкіллям, а саме між властивостями панівного типу людини і

середовищем. Я постає як центральна ланка координації, а середовище – як протичлен. Витоком цього принципу є «закон свідомості» Й. Фіхте про органічну єдність Я і не-Я. З часом ця ідея знайшла розвиток у Е. Фромма в концепції соціального характеру [33, с. 145-151]. Український філософ П. Коппін (1929 – 1971) свого часу сформулював фундаментальну вимогу щодо будь-якої нової ідеї: вона має ґрунтуватися на нових знаннях про суб'єкта та об'єкта і про умови їх взаємодії. У сучасній соціогуманітарній науці цю ситуацію помітив А.В. Фурман. Як методолог він звернув увагу на «фундаментальний факт неподільності особи й соціуму, що свідчить про постійний взаємообмін психологічними вартостями, значеннями й смислами між цими, по-різному унікальними, суб'єктами» [36, с. 12]. Отож філософи усіх часів і світоглядних орієнтацій різними поняттями сформулювали ідею про те, що між людськими рисами та суспільними формами буття існує органічний неподільний зв'язок.

Подібні збіги К. Юнг у праці «Синхронія» пояснював тим, що існує єдине смислове поле, в межах якого розвивається буття й людська думка. Утім зауважимо, що між Я і соціальним довкіллям пріоритет належить людським властивостям, що достатньо чітко сформулював Й. Фіхте, коли доводив, що Я (особистість) своїми рисами-якостями конститує не-Я. Незважаючи на конструктивний потенціал ідеї про засадову координацію, провідну роль свідомості у феноменології Е. Гусерля, філософи продовжують абсолютизувати значущість суспільних форм буття і не надають належної уваги свідомості. На пріоритетній ролі останньої сьогодні наполягає А.В. Фурман, підкреслюючи, що «свідомість – це найвища субстанційна форма людського буття...» [37, с. 31], але його аргументи залишаються непочутими. Звідси очевидно, що аналіз суспільних проблем й зокрема УНІ треба починати з людських властивостей-чеснот і свідомості.

Незважаючи на специфіку історичних епох та еволюцію філософських поглядів на людину від Конфуція до сучасності, частина філософів виокремлює три або чотири *рівні духовного розвитку людини*, між якими є змістовна кореляція. Особа у процесі життя може пройти такі ступені духовного становлення: залежна, посередня людина, особистість і геній, хоча здебільшого й залишається на нижчих щаблях розвитку. Для людини нижчого ступеня характерна залежність від своїх нерозвинутих

потреб і зовнішніх обставин, вона перебуває під визначальним впливом власного й колективного несвідомого. Для людини посереднього ступеня розвитку характерною ознакою є пристосування до соціально-політичних умов, наукових парадигм, панівного світогляду задля отримання вигоди. Вона намагається маніпулювати свідомістю інших, хоча сама часто потрапляє під тиск власного та колективного несвідомого. *Сутність особистості* полягає в тому, що вона здатна вирішувати проблеми в межах чинної технологічної, соціально-політичної, наукової парадигми, має чітку систему моральних цінностей і живе відповідно до них, незважаючи ні на що. Особистість не відокремлює своє життя від суспільства, виконує свої зобов'язання, якими б вони не були. Істиною для неї є обов'язок, мораль, благо Іншого, тобто вона великою мірою незалежена від зовнішніх обставин. Атрибутивна риса г е н і я – здатність започаткувати якісно нову парадигму в науці та суспільному повсякденні. Життєдіяльність генія можна охарактеризувати поняттям «самобуття», оскільки він не потребує додаткових умов, навпаки, своїм способом життя конститує світ. У середньовічній філософії цей підхід до людської сутності отримав назву метафізичних ступенів буття, а в авторському витлумаченні постав як *теорія ступенів духовного розвитку людини, або як метафізична теорія особистості* [24, с. 297-328]. Ігнорування вказаних ступенів розвитку, на наш погляд, спричинило декаданс філософії [22].

Отож, авторська теорія особистості виокремлює ступені духовного розвитку людини, тобто визнає *принцип духовної ієрархії*, і категорично наполягає на тому, що ставлення до кожної людини має бути як до особистості. Так, власне, поєднуються егалітарний (екзистенційний, гуманістичний, демократичний) та елітарний (есенційний, ієрархічний) підходи до розуміння людської сутності [24, с. 316]. З подібним підходом погоджується й Г. Балл. Він пропонує синтезувати егалітарний та елітарний підходи до розуміння особистості, підкреслюючи роль і значення культури у її становленні [1, с. 32-41]. Психолог формулює інтегративно-особистісний підхід до особистості [2, с. 187-193], який, на наш погляд, корелює з метафізичною теорією особистості. Підкреслимо, що цей український психолог запропонував у теоретичних дискурсах уникати тверджень, що кожна людина є особистістю, а вважати його метафорою. Натомість осереддя

авторської теорії становить принцип духовної ієрархії, що почасти викликає негативні емоції та інтелектуальні заперечення, а тому потребує ґрунтовного відрефлексування.

Стародавні та середньовічні філософи визнавали пріоритетну роль духовно розвиненої людини – особистості. Відмінності між нижчими (першим і другим) і вищими (третьім та четвертим) ступенями розвитку максимально чітко висловив християнський мислитель Йоан Золотоустий (347-404): людина вищого ступеня розвитку завжди діє відповідно до моральних норм, утім, так звана «розумна людина» ніколи не забуває про матеріальну та іншу вигоду [6, с. 97, 335]. Підкреслимо, що саме у християнській філософії народжується ідея особистості як духовно досконалої людини, яка не зупиняється на власному розвитку, а прагне вдосконалювати інших і суспільство в цілому.

Незважаючи на чітко сформульовану традицію в китайській, античній, середньовічній європейській та арабській філософіях, епоха Просвітництва, обстоюючи ідеї гуманізму, видалила ієрархічні уявлення про людську сутність. Під тиском колективного несвідомого принцип рівності поклали у підґрунтя розуміння людської квінтесенції. У результаті європейська спільнота стала жити за принципом: «кожна людина – особистість». Однак й донині не існує такої праці й такого філософа, де було б доведено, що кожна людина є особистістю! Як таке могло статися? Це судження – надумане відображення соціальних уявлень мас, колективного несвідомого, воно стосується соціально-політичних умов життя, тому не центрується на людській суті, а має ціннісний характер. Цей концепт ототожнив людську природу зі ставленням до людини. Спрощено осягнений принцип рівності накреслив для модерної й постмодерної філософії та людської свідомості «червоні лінії», і філософи донині не можуть їх подолати. Але найгірше те, що вони у своїх рефлексивних возіях опинилися під впливом колективного несвідомого. Виходить, що колективне несвідоме провело «червоні лінії» для філософського розуміння людської сутності. Відтак визнаємо, що несвідоме панує не лише в суспільному житті, але й у філософії [27]. Так народився *філософський симулякр*: втрачено здатність відрізнити сутність від існування.

Звісно, немає підстав заперечувати значущість принципу рівності, особливо у соціальному вимірі буттєвості. Однак саме він

створив умови для вкрай негативних явищ. Посередня людина навчилася його використовувати для досягнення політичної вигоди, що призвело до формування тоталітарних держав. Протест проти абсолютизації цього принципу та спрощеного розуміння принципу ієрархії спостерігаємо у таких філософів, як Р. Генон, Ф. Ніцше, М. Шелер та ін. Так, скажімо, Ф. Ніцше глузував з принципу: «Ми всі рівні», сказавши, що це є безглуздя більшої частини [20, с. 284]. Принцип рівності ігнорує моральні риси особи, сприяє формуванню спрощених підходів до істини. «Якщо всі рівні, то я теж маю право на істину», – такою є логіка постмодерної людини. Цей принцип спотворив і демократію. Не маючи критеріїв «Хто є хто?» і «Що є що?», людська й суспільна сегменти життя свідомості опинилися в хаотичному стані.

Загалом теорія ступенів духовного розвитку людини долає «червоні лінії» модерної і постмодерної філософії в центральній ланці – обмеженості принципу рівності й доводить, що пріоритет у сьогочасному суспільстві належить посередній людині. Відповідно до положення про спричинювальну координацію цей тип людини формує суспільство під свої здібності та потреби, в якому не має місця особистостям і геніям. Уперше цю небезпеку ще у 1884 році усвідомив французький психолог Г. Жолі, заявивши, що у суспільстві бракує геніїв. З часом К. Ясперс доведе, що в осьовий час існує певна повнота буття, що сприяла формуванню геніїв, хоча згодом, в модерну епоху, зафіксовано духовний регрес.

Теорія ступенів духовного розвитку дає відповіді на питання «Хто є хто і що є що як у житті, так і в історії?». Історики до цього часу не мають об'єктивних критеріїв для обґрунтованої відповіді про достеменний зміст історичних подій. Утім ця теорія доводить, що в історії завжди відбувається *боротьба знеособленого й особистісного* (докладніше див. [25]). Авторська метафізична теорія особистості дозволяє зрозуміти сутнісні сили особи в контексті моралі, а також усвідомити спрямованість розвитку конкретної людини у співвіднесенні з напрямом поступу суспільства. Вона – ключ для розуміння особою самої себе, історії й світу, себто має метафізичне змістове підґрунтя, а тому може бути покладена у засновки новітньої УНІ.

Подальше пізнання людської сутності та суспільного буття пов'язано з відродженням принципу духовної ієрархії і його соціокультурної значущості. Метафізична теорія

особистості корелює з філософією М. Шелера, яка просякнута ідеєю ієрархії й стосується як соціально-політичного життя, так і людських рис-якостей. Людина у М. Шелера постає як духовна істота. «Людина є істота *піднесена* й така, що *підноситься* у собі й над усім життям та його цінностями, істота, у якій психічне *звільнилося від служіння* життю й ошляхетнилося, трансформувавшись у «дух», у той самий дух, якому тепер і в об'єктивному, і в суб'єктивно-психологічному сенсах слугує саме «життя»».

Головним завданням сучасної йому епохи М. Шелер вважав створення філософської антропології. Згідно з його концепцією, людина має спиратися на *особистісну каузальність* і, отже, мусить стати суб'єктом власного духовного розвитку. Приклади такого підходу філософ убачає у діяннях героїв і геніїв. Історія за такого підходу стає втіленням «духовного образу героїв та геніїв, або як говорив Ніцше, «вищих екземплярів» людського роду». Відтак особистості й генії постають утіленням духовної ієрархії та власної активності. Закономірним результатом таких роздумів є думки про спасіння. У людини повинна з'явитися любов до свого духовного спасіння, тобто «*справжня самолюбність*». Причому існує відмінність між самолюбством (егоїзмом) і самолюбністю (самошануванням). Останнє починається з того моменту, коли людина наважується подивитися на себе очима Бога, а з філософського погляду – із позиції універсуму. Це врешті-решт має привести її до духовного народження – зненавидіти свій егоїзм і переповнитися любов'ю до світу. Тому любов у філософа має *особистісний* з-мисл. Вочевидь ці уявлення – це філософський протест проти егалітарного розуміння проблеми особистості, у засновках якого закладено спрощене тлумачення принципу рівності. Натомість справжня особистість завжди виходить за дихотомійну рамку суб'єктно-об'єктних відношень.

У ситуації початку панування народних мас (20-і роки ХХ ст.) в окремих філософів відбувається прозріння. Осмислюючи негативні наслідки панування мас після жовтневого перевороту, М. Бердяєв у праці «Призначення людини» (1931) доходить усвідомлення ролі ієрархії в конституюванні суспільства, розрізняючи ієрархію духовну і соціальну й надаючи перевагу духовній. Водночас французький філософ Р. Генон (1886 – 1951) доводить, що, по-перше, ієрархія є нормальним станом буття,

та критикує «профанну філософію», яка знищила цей принцип; по-друге, заперечення ієрархії результативно спричиняє панування несвідомого. Сам принцип ієрархії він вважає ознакою «універсального порядку», де його зміст становить єдність [5, с. 115, 137, 142-143]. Егалітаризм, як відомо, – це заперечення будь-якої ієрархії, хоча в суспільствах потаємно існує номенклатурна ієрархія. Відсутність ієрархії веде до хаосу, де вихід може бути лише один: відновлення істинної інтелектуальності та становлення нової еліти. Актуальність цих роздумів зумовлена відсутністю аргументів для конструктивного заперечення поверхового розуміння нормативів принципу рівності.

С. Франк (1930) проблему ієрархії виводив із природи суспільства, яке функціонує як жива система завдяки службовій драбині. Звідси очевидно, що принцип ієрархії є відображенням об'єктивної потреби суспільної організації засадничої умови соціальної єдності, витоки якої перебувають у покликанні *служіння*, яке вважав одним із першооснов повсякденного життя. Уособленням такого служіння є духовна аристократія. Суспільство, визнаючи владу духовної аристократії, свідомо й підсвідомо відтворює її цінності, життєві принципи, спосіб життя. Суспільне й державне будівництво – це завжди духовне керівництво на основі ідей, котрі народжуються «вгорі» і йдуть до «низів».

Спостерігаючи реалізацію ідеї розподільної рівності (справедливої рівності) в радянській россії, С. Франк передбачив її трагічні наслідки, а тому стверджував, що членів суспільства слід розподіляти за різними щаблями ковітальної організації відповідно до їхньої придатності та вправності у справі суспільного будівництва, й ідеалом тут є не мінімум, а максимум диференціювання та ієрархії. Отож цей самотній філософ розвиває погляди Р. Авенаріуса щодо ізоморфізму між рисами людини і структурою соціуму. Розподіл громадян за різними щаблями суспільної ієрархії має відбуватися відповідно до їхніх професійних, інтелектуальних та моральних здібностей і властивостей.

С. Франк стурбований такою проблемою: якщо принципу духовної ієрархії має належати пріоритет, то яке місце тоді відводиться рівності. Він урешті-решт обґрунтовує сутнісно інше розуміння рівності. *Принцип рівності* означає однаковість обов'язків стосовно виконання суспільних функцій, що є наслідком принципу «noblesse oblige» (положення зобов'язує).

Така рівність – важлива онтологічна ознака буття, що підносить й ошляхетнює всіх громадян. Такий підхід до рівності філософ називає *аристократичним* (кожен усвідомлює себе вільним учасником спільної справи), що веде до солідарності. Тоді рівність в онтологічному сенсі постає як загальність служіння. Усі однаково покликані до вільного служіння суспільству, а тому мають рівні права на участь у загальній справі. Підсумовуючи, зауважимо, що проблему координації духовної ієрархії та рівності розв'язано на онтобуттєвому фундаменті служіння.

Висновки С. Франка корелюють із роздумами німецько-американського теолога й філософа П. Тілліха (1886 – 1965) про суспільне життя, яке постає як піраміда «рівнів буття». Представники вищих рівнів, хоч і мають досконаліші риси-якості, але їх кількість менша, тоді як представники нижчих рівнів не такі досконалі, проте їх більше. Між ними точиться прихована, або й відкрита, боротьба в усіх сферах суспільного життя.

Отже, М. Бердяєв, Р. Генон, П. Тілліх, С. Франк, М. Шелер обстоювали об'єктивну значущість *принципу ієрархії*. Вони усвідомлювали руйнівний характер спрощеного розуміння рівності, під впливом якого розвивалося ХХ ст., утім розуміли, що саме цей принцип використовувався панівними класами й Церквою для зміцнення своєї влади. Водночас вони визнавали, що призначенням вказаного принципу для всіх часів і народів є подолання хаосу в суспільному розвитку. Незважаючи на їх зусилля, ідея духовної ієрархії в епохи модерну й постмодерну видається архаїчною.

Постає питання: чому принцип духовної ієрархії не отримав належного софійного і суто логічного розвитку? Відповідь знаходимо в українського письменника й філософа Є. Маланюка (1897 – 1968). Принцип ієрархії бере людину в інтелектуально-психологічний полон і вимагає самоозначення [12, с. 76]. Незважаючи на те, що цей принцип існував у стародавньому світі й Середньовіччі як аксіома, в модерну добу його намагаються знецінити, відтак у кожному епоху його треба доводити знову [Там само, с. 72].

Вочевидь негативне сприйняття принципу ієрархії пов'язане з обмеженням його розумінням та абсолютизацією соціально-політичних аспектів буття, хоча він присутньо акцентує увагу людині на здібностях особи, на її моральних та духовних якостях. Наведені роздуми

дозволяють визнати принцип духовної ієрархії за конститутивне першоджерело як людини, так і суспільства. На ідейному рівні йому немає альтернативи. Ще Г. Сковорода писав про нерівну рівність, яка становить результат осмислення єдності ієрархії і паритетності. *Нерівну рівність пропонуємо прийняти за оновлений принцип суспільного буття*. Його основоположення такі.

Перше. Нерівна рівність тлумачить сутність як єдність суперечностей, що варто розуміти як ієрархічну рівність. Суспільне життя постає як єдність протилежностей – духовної ієрархії та соціально-політичної й правової рівності.

Друге. Нерівна рівність дозволяє запровадити чесну, відкриту, гласну ієрархію – закон найменування (М. Мамардашвілі, А. Фурман та ін.), коли в публічному просторі всі про всіх все будуть знати, що повно відповідає принципам демократії і відкритого суспільства.

Третє. Закон найменування надає підґрунтя для започаткування нових відносин між активною меншістю й пасивною більшістю, коли ініціативна меншість підтягує інертну більшість до свого рівня.

Четверте. Уможливорює трансформацію знеособленої моделі освітнього процесу на альтернативно-варіативну [4, с. 150-177] та запровадити модульно-розвивальну систему навчання [36, с. 99-105]; все це дає змогу перейти від знеособленої парадигми буття людини до особистісної.

У будь-якому разі принцип нерівної рівності та метафізична теорія особистості узасаднюють несуперечливе поєднання засновків субординації (духовної ієрархії) та координації (соціально-політичної та правової рівності). А це означає, що особистість здатна як до соціальної координації, так і до субординації, максимально спроможна виконувати соціальні функції, є системоутворювальним, конститутивним осередком суспільного й державного буття й саме тому її варто покласти в основу УНІ.

2. УНІ як відповідь на виклики знеособленої парадигми буття людини

Концепція Авенаріуса, теорія ступенів духовного розвитку людини вказують на те, що сутнісно може бути лише дві парадигми людського й суспільного буття: *знеособлена та особистісна*. Науково-технічний прогрес не змінює існуючу парадигму: посередня лю-

дина розбудувала суспільство за своїми властивостями й цінностями. Однак для прикриття своєї знеособленої сутності за світоглядне підґрунтя людським загалом було прийнято твердження «кожна людина – особистість», яке отримало філософське обґрунтування у вигляді знеособленої парадигми буття, де безпосереднє людське існування проголошено самоціллю. Особа перетворилася на раба власних потреб, а її життя нагадує метушню без мети і сенсу, що знайшло відображення ще в християнському настановленні як марнота марнот. В умовах знеособленої парадигми буття у людини обмежені можливості реалізувати своє право на «сродну працю», на «здушевлення сердечне» (Г. Сковорода); та й суспільство не цікавлять моральні і духовні авторитети, в усіх судженнях панує світогляд посередності, омана превалює над деформованою істиною, хоча все це подається як гуманізм.

В умовах такого редукованого гуманізму людина деградувала до знеособленого животіння. Гуманізм як філософська першооснова модерну й постмодерну спирався на повсякденний розум, а тому проігнорував суперечності, абсолютизував рівність, що призвело до спрощеного розуміння людської сутності і врешті-решт стало передумовою формування ціннісного судження «кожна людина – особистість», яке не стосується сутнісних горизонтів буттєвості людини, а реалізує соціальні уявлення представників народної маси. Гуманізм, проголошуючи рівність, у дійсності сприяє збереженню нерівності у найгіршому варіанті, коли пріоритет залишається за посередністю. У підсумку спотворені ідеї гуманізму породили суспільство споживання, що свідчить про їх вичерпаність і що вказує на потребу переосмислення філософських принципів буття.

Ознаки більшої-меншої вичерпаності людського й суспільного буття знайшли відрефлексування у таких висновках відомих філософів: пробудження інстинктів та деструктивність (Т. Адорно, Ж. Еллюль, Г. Маркузе); екзистенційний вакуум як відсутність смислу буття (В. Франк); поглинання людини технікою (М. Гайдеггер, Ж. Еллюль); панування інструментального розуму (М. Горькаймер); відсутність етичних засад буття і фрагментарність життя (Ч. Тейлор); культ гедонізму (Ж. Липовецький); культ матеріального, втрата людиною здатності розрізняти добро і зло, що привело до панування зла (Ж. Бодрія); панування масової культури й еклектичність

культурного життя (А. Дахній). З позиції теорії ступенів духовного розвитку людини отримуємо чітку відповідь на причини деструктивних процесів та гібридного світо(без)порядку. *Гібридна реальність* – результат негативного впливу посередньої, себто знеособленої, соціомаси на людську свідомість, де переважає (мати й володіти, а не бути, за Е. Фроммом). Загалом панування знеособленої парадигми буття – це логічний результат «діяльності» посередньої людини і примарного розв'язання суперечностей між її сутністю та існуванням, між прагненням особи до вдосконалення та бажанням тілесного комфорту [24, с. 381-382]. У цьому контексті *українська реальність перетворилася на всеохватний симулякр*: вдоволення демократії, реформ, боротьби з корупцією, економічного зростання, поліпшення добробуту громадян і т. ін.

Отже, вкажемо на атрибутивні ознаки знеособленої парадигми буття людини. 1. Світоглядною засадою суспільного повсякдення є пріоритет матеріального. 2. Поведінкове поле соціально-політичної активності належить людині маси, тому інші суб'єкти діяльності перетворені на засоби досягнення мети. 3. Економічна умова панування посередності – відчуження основних мас населення від власності та управління. 4. Формальною політико-правовою засадою є принцип рівності. 5. Посередня людина перетворила демократію із соціально-політичного способу громадянського життя на механізм маніпулювання суспільною свідомістю [10, с. XI]. 6. У моральній сфері панують евідемоністичні цінності, психологічна агресивність та насильство. 7. Свободу проголошено принципом буття, але насправді одні форми залежності заступили інші. 8. Відсутність органічних суспільних форм буття людини, які б сприяли її духовному розвитку, що породило відчуття «екзистенційного вакууму».

Очевидно, що засадниче змістовлення суспільного буття сьогодні характеризується конфліктністю знеособленого й особистісного начал, яка у різні історичні епохи і в різних філософів та релігійних мислителів набувала різних форм: Ормузд – Аріман (зороастризм); Інь – Ян (китайська філософія); буття – небуття (Парменід); Христос – Диявол (християнство); сутність – існування (християнська філософія); здоровий глузд – розум, буття в-собі – буття для-іншого (Г. Гегель, Ж.-П. Сартр); *Wachsein – Dasein*, культура – цивілізація (О. Шпенглер); персоналізація – деперсоналізація (Е. Му-

нє); калькуляційне мислення – осмислювальне мислення (М. Гайдеггер), особистість *de jure* та особистість *de facto* (З. Бауман), бути – мати (Е. Фромм). Протистояння знеособленого й особистісного у ХХ столітті прийняло форму дихотомії «гуманізм – персоналізм». Гуманізм, на словах захищаючи людину, насправді її знеособлював, що призвело до оприявлення ознак антрополого-глобальної катастрофи. Відбулося «забуття буття» (М. Гайдеггер), особистісних засад суспільного життя.

Боротьба знеособленого й особистісного спостерігається не лише в Україні, а й в інших країнах, до прикладу, в сьогоденній Північній Америці як на рівні політичної еліти (боротьба між республіканцями й демократами), так і на рівні електорату щодо допомоги Україні. Подібні процеси відбуваються і в країнах ЄС. На жаль є підстави констатувати, що *знеособлене стало глобальним злом*. Домінування посередньої людини – це небезпека не лише для України, але й для світу. Слідом за Авенаріусом стверджуємо, що знеособлена маса породжує знеособлених лідерів: сталіних, гітлерів, путіних, лаврових, януковичів, лукашенків, які, своєю чергою, старанно розбещують народ за допомогою маніпулятивних технологій. Закономірний результат цього – перманентні конфлікти і широкомасштабні війни. Те, що світ опинився на порозі третьої світової війни, є глобальним наслідком руйнівної діяльності посередньої людини.

Утім дві парадигми буття було передбачено у філософії Й. Фіхте як дві епохи в розвитку людської історії. Перша – людина й людський рід, спираючись на інстинкти, існують поза межами Розуму; друга – людина й суспільство розвиваються відповідно до Розуму, коли вирішальну роль відіграє *с в і д о м і с т ь*. Незважаючи на панування знеособленого, особистісне начало завжди присутнє у філософській думці та соціальній реальності. На часі перехід до особистісної парадигми буття людини й суспільства. Підкреслимо, коли А.В. Фурман доводить, що свідомість має бути субстанцією буття [37], то у дійсності він наголошує на необхідності переходу до другого етапу розвитку людини й суспільства. Теорія ступенів духовного розвитку, з одного боку, а життя – з іншого, доводять для нас очевидне: *посередній людині не може належати пріоритет у сучасному суспільстві й влада в державі*. Недоліки, породжені знеособленою парадигмою буття людини, повсюдно притаманні Україні,

ба більше, суперечності знеособленого й особистісного досягли апогею. УНІ здатна дати відповідь на ці виклики, консолідувавши неімовірні зусилля нації на Перемозі. І тут за світоглядний орієнтир є філософська традиція, сутність якої полягає в орієнтації громадян на духовне вдосконалення та особистісний розвиток як передумову успішної боротьби України на всіх фронтах.

3. Зміст УНІ та основні положення національної ідеології

Досліджуючи літературу з проблеми УНІ та національної ідеології, констатуємо, що авторами не було враховано, по-перше, наявної парадигмальної кризи людського буття; по-друге, існування феноменальної плероми екзистенційного вакууму; по-третє, всіх аспектів буттєвості громадян, крім соціально-політичного [11; 15; 17; 21]; по-четверте, специфіку ментально-духовного світу української людини, її прагнення до особистісного вдосконалення [9, с. 185]. До того ж, зауважимо, що соціально-політичний зміст УНІ важливий, але не єдиний, принаймні він не вичерпує її сутності.

Перший крок до подолання вказаних недоліків здійснила Ліна Костенко ще у 1999 році, коли обстоювала думку, що не економіка, а моральні якості та гуманітарні здобутки українців мають бути ключем до виходу із кризи. Найважливішим аргументом була апеляція до Слова. «В початках сотворення нації теж повинно бути *Слово*» [7, с. 13]. Треба визнати, що гуманітарії-науковці не дали належної відповіді на запитання нашого Духовного авторитету: «А яка ж має бути гуманітарна аура нації?» Осмислюючи зміст європейських національних ідей, Л. Костенко, з одного боку, підкреслює роль особистості у творенні нації, з іншого, – зауважує, що має місце «дефект нашого головного дзеркала». На наш погляд, цей дефект полягає в тому, що відсутній закон найменування, який би давав відповідь на питання «Хто є хто і що є що?»

Гуманітарна аура нації має дві складові. По-перше, принципи, *першоначала*, які узасаднюють суспільне буття. По-друге, особистості, *першосії*, які ці першоначала формулюють і відтворюють своєю діяльністю. *Першоначала* і *першосії* утворюють органічну єдність. Такий взаємозв'язок між принципами і суб'єктом діяння відповідає засадничій координації Авенаріуса. Дослідники зосереджують увагу

переважно на першоначалах (не-Я) і недооцінюють їх творців (Я).

Ідеї Л. Костенко знайшли розвиток у філософуванні С. Кримського. Шукаючи відповідь на історичні виклики, перед якими опинилася Україна, він пропонує звертатися до ідей, які «пройшли випробування всією всесвітньою історією (на зразок ідеї нації чи Декалогу)», які центруються з духовністю та особистістю [8, с. 8-9]. Щодо української ситуації орієнтація на пріоритет духовного надзвичайно актуальна, оскільки передбачає пріоритет особистостей, здатних бути спонукуваними інтересом суспільства як цілісного організму. З цього приводу філософ пише: «Жодна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності перебуває певна психокультура, що потребує відповіді на питання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності, вказує орієнтири до берега спасіння» [Там само, с. 7].

На багатоаспектність УНІ вперше звернув увагу А.В. Фурман і підкреслив, що вона має дати відповідь на питання «для чого, чому, куди і як...» [35, с. 7] і досить вдало в образній формі сформулював її як *щит і меч*. Щит – принципи буття, які залишаються незмінними, незважаючи на соціально-політичні трансформації. З цим варто погодитися, але треба визнати, що вони не набули *понятійного* визначення. Меч, з одного боку, – це суб'єкт національної свідомості й діяльності, з іншого, – носій ідеї. У цьому підході чітко простежуємо координацію між Я і не-Я, Я і соціальним довкіллям. Осмислюючи ці роздуми, додамо, що щит – це *першоначала*, принципи, які самодостатньо не можуть бути реалізованими. Меч – це *першонасіння*, особистості, які є творами, діячами й реалізаторами *першоначал*.

На відміну від соціальних, економічних, політичних тлумачень української ідеї, А.В. Фурман розвиває думку, що національна ідея має відповідати сутності українського менталітету, «*формам історичного Буття нації*», духовному та культурному досвіду, бути продуктом самоусвідомлення [36, с. 32]. Як методолог, він орієнтує українство на всебічне методологічне осмислення національного менталітету та його психокультури для того, щоб піднятися до всепланетарного рівня [Там само, с. 60]. Ці висновки надають переконання, що

УНІ дійсно треба піднести до розуміння філософських засад людського буття взагалі. Такий підхід уможливорює постановку питання про відповідність українського менталітету духовним надбанням людства і сформуванню УНІ з позиції досягнень світової філософії. А.В. Фурман підкреслює елітарний характер українського часопростору, з якого народжується менталітет, з його орієнтацією на ідеали вірності, доблесті, честі, почуття власної гідності, самоповаги, самостійності думки, живого українського слова [Там само, с. 55-56]. Ці висновки дають підстави стверджувати, що конфлікт знеособленого й особистісного досяг в Україні межового рівня, коли знеособлене опустилося до аморальності, а зміст конфлікту варто тлумачити як дихотомію «честь – безчестя».

А.В. Фурман уточнює зміст гуманітарної аури нації – це комплекс гуманітарних наук, які надають нації об'єктивну картину про себе, але погоджується з тим, що гуманітарна аура нації, з одного боку, застаріла, а з іншого, – з'явилося кілька взаемосуперечливих підходів до її тлумачення [36, с. 46]. У цій ситуації нами пропонується за методологічний ключ *метафізична теорія особистості*, яка надає можливість як окремому індивіду, так і нації дати відповідь на питання «Хто є хто і що є що?», і водночас створює світоглядне підґрунтя для осмислення національного менталітету в контексті історії філософії, чітко висвітлюючи реальний стан духовного розвитку людини й суспільства й у такий спосіб допомагаючи процесу національного самопізнання.

В. Москалець підкреслив роль і значення українських традицій (першоначал), яким притаманний демократизм, пошанування індивідуальної свободи, прав особистості, які ґрунтуються на християнській моралі [19, с. 14]. Натомість роздуми з приводу змісту УНІ філософськи узагальнив М. Савчин, котра має бути «автентична природі людини» [29, с. 133]. У цьому контексті додамо, що із європейських національних ідей до розуміння їх гуманітарного змісту найбільше наблизився Й. Фіхте, поклавши в її засновку риси шляхетної людини [32, с. 10-17]. Осмислюючи наведені роздуми Л. Костенко, С. Кримського, А.В. Фурмана, В. Москальця, М. Савчина, Й. Фіхте підкреслимо, що, незважаючи на відмінності, вони віддають пріоритет людським рисам-якостям, а також підкреслюють виняткову роль особистості в побудові національної держави.

Власні роздуми автор свого часу узагальнив у монографії «Українська національна ідея та концепція особистісного буття», де було доведено, що особистість як людину, котра здатна діяти в інтересах суспільства, варто розглядати як провідного носія УНІ [26]. І це суголосно окремим філософським концепціям, де особистість визначається субстанцією суспільного буття. Так, британський історик А. Тойнбі констатує, що суспільство деградує і зникає, коли його активна, творча меншість перетворюється на внутрішній пролетаріат [31, с. 368-395]. У цьому смисловому контексті ідеолог українських націоналістів Я. Стецько пише: «Коли ж еліта – тобто найкращі з усіх соціальних прошарків народу – характером слабне, коли вона невихована, сама не виховується і народу свого не виховує, приходять занепад нації, залежність від інших націй, що мають здорову еліту» [30, с. 17]. Отож найбільшою загрозою для суспільства є деградація його еліти і втрата духовних засад буття. Як відповідь на історичні виклики Я. Стецько зазначає: «Ми обстоюємо національно-суспільний «персоналізм», себто наповнену національним змістом людину» [Там само, с. 230].

Отже, буття нації – це суперечлива єдність суб'єктивного та об'єктивного: рис-якостей півного типу людини та принципів суспільного буття й соціально-економічних, політичних умов її життєдіяльності. Поєднання філософських, історичних висновків та наявність особистісної традиції як у житті, так і в психокulturі українців, надає підґрунтя для того, щоб пріоритет духовного та ідею особистості покласти в підґрунтя УНІ. Такий підхід відповідає вимогам філософії Г. Сковороди: суспільне буття має розбудовуватися на основі знання людської сутності. Українська ідея як любов до духовного вдосконалення органічно притаманна філософії Г. Сковороди: «Світ ловив мене, та не спіймав».

З позиції постнекласичної науки, основних положень принципу нерівної рівності та як відповідь на роздуми А.В. Фурмана про зміст української ідеї (для чого, чому, куди і як?) варто виокремити такі аспекти функціонування УНІ. Соціально-політичний – регулює відносини між різними суб'єктами соціально-політичного життя з позиції рівності, але враховує принцип духовної ієрархії і водночас доводить, що пріоритет повинен належати особистості, яка має професійний, психологічний, інтелектуальний,

моральний потенціал діяти з позиції інтересів суспільства. Правовий – відносини між принципами ієрархії та рівності мають бути закріплені в Конституції України та у системі законів. Ідеологічний – зміст УНІ має бути конкретизований в національній ідеології. Педагогічний – метафізична теорія особистості та УНІ задають принципи виховання, норми поведінки, способи життя й орієнтують громадянина на активізацію творчого потенціалу; в християнстві це отримало назву «еманація» – виховання «зверху»; особистість стає прикладом для виховання, відтворює шляхетний спосіб життя, який був притаманний українцям; причому еманація доповнюється вихованням «знизу», де школа покликана подолати знеособлений зміст освітнього процесу і бути зорієнтованою на виховання особистості. Моральний – закони моралі та національні традиції мають стати реальним регулятором суспільних відносин. Екзистенційний – призначений допомогти людині зрозуміти саму себе, дати відповідь на запитання «Хто Я?» стосовно власної сутності, відкрити нові можливості розвитку. Світоглядний – здійснює переорієнтацію з матеріального на пріоритет духовного, змінює детермінанти діяльності з теперішнього на майбутнє. Метафізичний – інтегрує всі аспекти функціонування УНІ й філософськи приймає максиму, що особистість є осередком буття; тому всі зусилля нації скеровуються на формування критичної маси особистостей, здатних діяти в інтересах суспільства. Міжнародний – Україна презентує себе як держава, яка започатковує особистісну парадигму людського буття. Глобальний – показує приклад цілісного розв'язання глобальних проблем у поєднанні соціально-економічних, екзистенційних, світоглядних та метафізичних аспектів людського життя з позиції майбутнього. Виокремлені аспекти УНІ сутнісно корелюють з цілями і завданнями, які тезово сформулював М. Савчин [29, с. 133].

Запропонований варіант УНІ не лише сприятиме утвердженню української державності, зростанню рівня індивідуальної й суспільної свідомості, а й ошляхетнюватиме людину й соціум, що особливо важливо в умовах посттоталітарного корумпованого суспільства і напруженого воєнного стану. Таке розуміння УНІ надає особі й нації можливість досягти тотожності із своєю сутністю, що, на думку Й. Фіхте, є вищою метою людини й суспільства.

На засадах метафізичної теорії особистості та УНІ сформулюємо основні положення *особистісної парадигми буття людини*. **1.** Світоглядною основою української нації є пріоритет духовного. **2.** Пріоритет у суспільстві й державі в усіх сферах має належати особистості. **3.** Орієнтація на розвиток свідомості та здібностей людини й суспільства як найвищих цінностей нації. **4.** Екзистенційним, соціально-політичним і правовим першоджерелом є принцип нерівної рівності, що має поєднуватися з дотриманням категоричного імперативу та моральних норм. **5.** Державний діяч, який виявився неспроможним керуватися у своїй діяльності інтересом суспільства, повинен позбавлятися морального, політичного, юридичного права обіймати державні посади. **6.** Держава створює умови для подолання кожним громадянином відчуження в усіх сферах життя. **7.** Діяльність з позиції суспільних інтересів майбутнього – першоумови національно зорієнтованого людського й суспільного буття.

Вочевидь УНІ має бути конкретизована в *національній ідеології* з урахуванням наявних досягнень. Враховуючи висновки К. Мангайма про те, що класичні ідеології мають характер ідеологій-утопій [13, с. 265-267], Г. Маркузе, що сучасні ідеології мають антиінтелектуальний характер [14, с. 98], Л. Алтюсера про необхідність інтегративної ідеології [38] та Дж. Шварцмантеля про те, що суспільство потребує нової ідеології, сформулюємо контури нової ідеології. Спираючись на здобутки М. Михальченка та З. Самчука [17, с. 59] вважаємо, що ідеологія є проявом людської потреби мати метафізичні основи буття.

Приємно констатувати, що у філософії українського націоналізму (Ю. Вассиян, Д. Донцов, С. Ленкавський) підкреслена виняткова роль героїчної людини (детальний аналіз проблематики з національної ідеології див. [23; 24, с. 465-516]). А це означає, що формування особистості треба піднести до рівня національної ідеології.

На засадах метафізичної теорії особистості та УНІ сформулюємо основні положення *ідеології персоналізму як національної доктрини*:

- філософським підґрунтям ідеології персоналізму є пріоритет духовного над матеріальним і метафізична теорія особистості;

- світоглядний закон морального змісту «Особистість – першоджерело суспільного буття» означає, що пріоритет у суспільстві має належати особистостям, які є в кожній верстві суспільства;

- усі суб'єкти національного повсякдення є рівноправними, що означає всеосяжну відповідальність за життєдіяльність суспільства й держави, при цьому політик і державний діяч несуть особисту відповідальність за результати власної праці, а держава створює умови для подолання відчуження громадян в усіх ковитальних сферах і для утвердження солідарності буденних суспільних відносин між ними;
- інтерес нації є єдиним й абсолютним підґрунтям, що надає право на політичну діяльність і державну службу, а критерієм громадської, політичної й державної плідності діяча мають бути результати за попередню суспільно корисну працю;

- держава і суспільство створюють належні умови для самореалізації всіх суб'єктів діяльності: окремих осіб, верств, етносів, релігійних конфесій, де окрема людина має моральне право претендувати лише на те, що відповідає рівню її духовного розвитку; тому, скажімо, обіймати посаду, що не відповідає здібностям, означає творити зло для своєї нації;

- українська нація як консолідоване громадянське суспільство здійснює контроль за діяльністю влади, що має бути закріплено в Конституції й відповідних законах, причому всі суб'єкти суспільного життя мають право на участь у соціально-політичному дискурсі й у процесі прийняття рішень в економічній, політичній, правовій, культурній і духовній сферах;

- Конституція України має містити норми, що унеможливлюватимуть прихід до влади людини посереднього ступеня духовного розвитку, а також будь-який вплив олігархату на державні рішення;

- в суспільстві діє моральне табу і правові обмеження на використання піартехнологій і механізмів маніпулювання свідомістю громадян; в іншому разі це оцінюється як злочин щодо їх психічного здоров'я і нації в цілому;

- діяльність політика, державного посадовця здійснюється у форматі національної ідеології та національних інтересів, тоді як вихід за цей формат тягне за собою адміністративні та юридичні санкції;

- ідеологія персоналізму передбачає взаємоповагу до культурних надбань, релігійних поглядів і ділову співпрацю з іншими державами й націями.

Вочевидь ідеологія персоналізму за змістом є діалектичним синтезом філософських, моральних, політичних принципів, скерованих на формування в громадянина особистісної

позиції, яка конкретизується у його здатності бути спонукуваним національним інтересом як власним, бути активним діячем політичного, громадського й культурного життя. Дана ідеологія – це філософія міри у відносинах між різними суб'єктами соціально-політичного життя, що уможливорює перехід від соціуму знання до особистісно зорієнтованого суспільства (див. [24, с. 507-512]).

Отже, конститутивним складником ідеології персоналізму є особистість, яка здатна діяти з позиції національних інтересів. Ця ідеологія має всі підстави для позитивного сприйняття і науковцями, і народними масами, адже вона, по-перше, не заперечує ідеї гуманізму, по-друге, не суперечить християнській ідеї особистості, яка прагне вдосконалення себе і довкілля, по-третє, відкриває шлях тим, хто здатний діяти в інтересах держави й суспільства, і навпаки, закриває перспективу тим, хто використовує державу й владу як засіб збагачення.

Персоналістична ідеологія покликана донести до свідомості українців дійсно гуманістичний зміст теорії ступенів духовного розвитку. Це надасть громадянам можливість розрізнити «Хто є хто і що є що?» у політиці, а також перевіряти на добросовісність державних посадовців, ідеологів, політиків. Відсутність проукраїнської державної ідеології сьогодні є однією з причин того, що у значній кількості громадян бракує критичного мислення. Національні ідея та ідеологія – це надійний ґрунт для консолідації української нації, що відповідає етноментальній традиції від мислителів Руси-України до філософів Київської філософсько-антропологічної школи [24, с. 260-297].

Іншою об'єктивною підставою розвитку й єдності українства є чітко сформульований і діяльно прийнятий суспільством *національний інтерес*, який донині переважно розуміють лише в економічному та політичному аспектах. Національний інтерес – це вмотивоване спрямування триєдиного субєкта – особи, громадянського суспільства й держави, він має множинність феноменальних проявів, є стрижнем національної ідеології та самосвідомості національної спільноти та передумовою подолання суперечностей між вигодою окремих соціальних груп. На жаль, саме вигода не дозволяє політичним партіям діяти з позиції національного інтересу і займати послідовну державницьку позицію.

УНІ та ідеологія персоналізму утворюють реальну можливість для розв'язання конф-

лікту знеособленого й особистісного, орієнтуючи державу і суспільство на первинність духовних потреб громадян. Так, дійсний інтерес зрілої людини полягає не лише в тому, щоб мати економічні ресурси для життєдіяльності, а й у тому, щоб система суспільних відносин сприяла їй постійно бути суб'єктом національного життя, створювала умови для особистісної самореалізації. Відтак національний інтерес – це соціальний простір життя особи і нації, який постає, з одного боку, зовнішньою передумовою самореалізації, з іншого – його творення має бути внутрішньою, власне психодуховною, потребою самої людини.

Запропоноване розуміння УНІ та національної ідеології має на меті формування *особистісної атмосфери в українському суспільстві*, зокрема такого масиву особистостей, що дозволить подолати як внутрішні проблеми, так і зайняти Україні пріоритетне положення на міжнародній арені, навіть більше – конструктивно змінити напрям і зміст власної історії.

4. Основні напрями реалізації УНІ в сучасних умовах

Військова перемога не означатиме докорінного звільнення свідомості українців від хибних уявлень. Свідомість українців, як і свідомість людства, отруєна спрощеними уявленнями про людську сутність. Ми здобудемо військову перемогу, проте існує велика імовірність, що в «еліті» суспільства може залишитися посередня людина, котра використає перемогу для укріплення своєї влади. *Військова перемога має бути доповнена й закріплена утвердженням у свідомості українців національної ідеї та національної ідеології.*

Частина аналітиків висловлюють думку, що після перемоги відбудеться моральне очищення українського суспільства. Вважаємо, що боротьба знеособленого й особистісного продовжиться і після перемоги України, але набуде інших форм. Подальші події залежать від того, як швидко метафізична теорія особистості опанує свідомістю еліти та громадянським суспільством. У цій ситуації зростає роль філософа, методолога. Саме він покликаний, з одного боку, довести знеособлену сутність проазійської московитської людини й держави, а з іншого – обґрунтувати наявність вільного особистісного осереддя української нації.

Вихід України із кризи безпосередньо залежать від наявності в суспільстві активної,

творчої меншості – зрілих особистостей. Академік В. Горбулін справедливо підняв проблему особистості на рівень національної безпеки, зазначивши: особистість є її об'єктом, а держава суб'єктом [3, с. 41]. Уточнімо цей висновок: особистість є і об'єктом, і суб'єктом. Війна наочно доводить, що субстанцією – *першоносіями* – суспільного буття й держави є особистості, які не на словах, а на ділі самовіддано захищають й розбудовують державу, мають гідність, національну самосвідомість, чітко дотримуються норм моралі, прав та обов'язків й доводять це ціною свого власного життя.

Осмыслиючи причини, завдяки яким Україна вистояла у перший тиждень широко-масштабної російсько-української війни, варто зазначити, що це сталося завдяки наявності *критичної маси особистостей*. Звідси очевидно, що формування здатності до відтворення духовних засад буття та виховання молоді в дусі національних цінностей та інтересів має бути в центрі уваги не лише викладачів суспільних наук, а й державних інститутів. Чому держава в сучасних умовах не приділяє належної уваги суспільним наукам і взагалі духовним національним цінностям? А тому, що в Україні заправляє користолюбна посередність.

Подолання конфлікту знеособлене / особистісне, безчесне життя / чесне життя потребує відродження ролі філософії й соціогуманітарних наук узагалі. В умовах кризи знеособленого буття суспільствознавці мають взяти на себе відповідальність за розв'язання таких проблем. По-перше, донести до свідомості українців загальну причину негараздів: панування в державі людини посереднього ступеня розвитку, коли змінюються президенти, прем'єри, депутати, утім «вічним» залишається панівне положення користолюбної посередності. По-друге, обґрунтувати й переконати, що боротьба знеособленого начала з особистісним є основною, хоча й прихованою тенденцією розвитку як ковітального повсякдення, так і світового духу, й тому актуальною для всіх націй постає проблема приборкання пріоритету посередньої людини. По-третє, сформулювати українську державну ідеологію й донести її до свідомості громадян. Російсько-українська війна – це реальний шанс суспільствознавцям реабілітуватися й очолити *рух-поступ української нації до особистісного буття*. Цілісне розуміння української ідеї,

національних цінностей, інтересів і цілей нації потребує від суспільствознавців усвідомленої особистісної позиції, державницького мислення й визнання значущості соціогуманітарних наук для забезпечення національної безпеки.

До того ж формування особистості, здатної спонукатися українською ідеєю й діяти відповідно до національних інтересів, не в останню чергу залежить від якості викладання соціогуманітарних наук. Держава в цьому аналітичному розрізі має підвищити вимоги до змісту і технологій освітньої діяльності, надавши цим наукам відповідний статус. Концентрами націєтворчого поступу тут є світоглядна переорієнтація середньої і вищої школи на пріоритет духовного, широке прикладне застосування метафізичної теорії особистості в науковій, освітній та соціальній сферах і повсякденна керівна роль для життєдіяльності громадян української ідеї, національних цінностей та інтересів. Соціогуманітарні науки як важлива складова національної безпеки формують духовні засади життя нації, відтворюють систему національних цінностей, формують свідомість глобального загалу громадян відповідно до УНІ.

З філософської позиції боротьба за незалежність – це боротьба за пріоритет особистості в українському суспільстві. Однак в елітних колах України панує знеособлена людина, яка утримує неабиякі економічні, політичні, інформаційні ресурси і має фантастичну здатність до мімікрії у збереженні за собою владу. В цій ситуації громадянському суспільству та мислителям треба думати, щоб перемогою не скористалася посередня людина, як це часто бувало в нашій історії. Якщо в Україні після війни переможе особистісне начало, то ми започаткуємо оновлену, власне особистісну, парадигму буття, але для цього потрібно, щоб суспільна свідомість прийняла нові уявлення про людську сутність і про ступені духовного особи.

Воднораз треба передбачати найгірший варіант розвитку подій після Перемоги. Проблема переходу російськомовних громадян України на державну мову засвідчує, наскільки окрема людина є консервативною істотою. А це означає, що значний відсоток громадян як були, так і залишаються нездатними до критичного мислення. Вони знову можуть піти на поводу популістських лідерів. Тому актуальним залишається питання: «Що треба робити?»

Висновки та перспективи реалізації УНІ

1. Ситуація в Україні та світі потребує визнання об'єктивності ступенів духовного розвитку людини. Потрібно відверто сказати, що ця теорія не містить антигуманізму. До кожної людини у процесі соціальної комунікації треба ставитися як до особистості: всі люди *потенційно* єдиносущі, але за своєю квінтесенцією не кожний *актуально* сягає високого щабля розвитку – о с о б и с т о с т і. Слід прийняти об'єктивну людську сутність, а не боятися її.

2. Російсько-українська війна як боротьба знеособленого проти особистісного породила національну консолідацію українського суспільства, а також сприяла єдності Європи і Північної Америки. Але чи станемо ми Мудримі? І в чому полягає Мудрість? Чи вистачить у нас Розуму, не відмовляючись від гуманістичного концепту «кожна людина – особистість», дійти до адекватного розуміння ступенів духовного розвитку людини як об'єктивної істини, що не має відношення до поневажання особи чи до порушення її моральних норм? Гуманізм проявляється не в тому, щоб кожну людину вважати особистістю, а в тому, щоб до кожного ставитися як до особистості: створювати умови для його особистісної самореалізації. Зрілість суспільства оприявнюється в умінні за продуктами діяльності політиків та державних службовців визначати «Хто є хто» в публічному просторі. Згадаймо християнську мудрість: «За їхніми плодами пізнаєте їх». Громадянам потрібно навчитися не допускати до влади посередніх зденаціоналізованих персонажів. Влада в державі має належати особистостям, а не посередностям. Нації треба зрозуміти, що той, хто красиво говорить про добробут і не має здібностей та не спонукається національним інтересом, є маніпулятором і популістом.

3. Соціогуманітарні науки в середній і вищій школі мають бути просякнуті змістом УНІ. Для цього треба переглянути світоглядні засади, зміст дисциплін, започаткувати курси з критичного мислення й філософської антропології, які б сприяли розвитку національної свідомості й надавали ґрунтовні знання про ступені духовного розвитку людини. Крім того, варто конкретизувати зміст поняття «*національний інтерес*». Відсутність визначення на-

ціонального інтересу в Конституції України породжує популізм і політичні спекуляції, дозволяє говорити про нього, а мати на увазі власну вигоду. Водночас громадянське суспільство зобов'язане започаткувати жорсткі об'єктивні вимоги до державних посадовців, народних депутатів, передбачаючи їх тестуванням на рівень суспільно-професійного, інтелектуального розвитку (IQ), на наявність моральних рис-якостей, щоб не допускати до влади людей, які не мають відповідних здібностей і не спонукаються національними інтересами. Державні посади мають обіймати особистості, а не зденаціоналізовані чи аморальні посередності, у яких переважає орієнтація на вигоду. Тоді, спираючись на УНІ та ідеологію персоналізму, український соціум зможе контролювати процес обрання/призначення на посади тих, хто дійсно здатний діяти відповідно до національних інтересів.

4. УНІ та національна ідеологія безпосередньо впливають на національну безпеку (НБ), що має зовнішній і внутрішній аспекти. Попри страшного зовнішнього ворога, який веде війну, найбільшу загрозу для НБ України становить внутрішня небезпека, а саме наявність п'ятої колони, за якою перебуває посередня людина, позбавлена здатністю спонукатися українським національним інтересом, але з безмежним бажанням мати владу й вигоду. Пріоритетне положення посередньої людини небезпечне тим, що воно веде до зниження рівня моралі в суспільстві, формує атмосферу розчарування, навіть масову деморалізацію і зневіру, створює умови для корупції, що закономірно веде до хаосу. Сучасна «еліта» зацікавлена в деградації народних мас, перетворенні їх на тілесних істот, нездатних до критичного мислення.

5. Існує щонайменше три складові національної безпеки: національні цінності – національні інтереси – національні цілі, які В. Горбулін подав у формі трикутника, де цінностям відведена конститутивна роль. Натомість пропонуємо в центр трикутника поставити *особистість*, яка є уособленням української ідеї, національних цінностей, інтересів і цілей. Це, сподіваємося у близькій перспективі, унеможливить пріоритетне положення в українському соціумі посередньої людини, яка професійно, психологічно, інтелектуально, морально не підготовлена для виконання державних функцій. Окреслені заходи здатні доповнити військову перемогу перемогою у сфері

суспільної свідомості й привести до морального й духовного одужання нації. Українці спроможні подати приклад відродження *ідеї особистісного буття* й повернути в європейську свідомість духовну абетку: пріоритет у всіх сферах суспільного життя має належати особистості, в іншому разі він переходить до посередньої людини. Це буде початком епохи переважання духовного над матеріальним, особистісного над знеособленим – стартом особистісної парадигми буття людини. «Усе буде Україна» лише тоді, коли ми зрозуміємо роль особистості в життєдіяльності українського суспільства й подолаємо гегемонію посередньої людини.

6. УНІ у запропонованому варіанті узагальнює філософсько-психологічну картину сучасної епохи в *метафізичній теорії особистості*. За таких умов УНІ може стати соціально-політичною, екзистенційною, педагогічною, культурною, світоглядною *технологією* вдосконалення людини і суспільства й стати дороговказом діяльності українського інтелегента та гуманітарною аурую української нації. Загалом УНІ та ідеології персоналізму дає відповідь на зовнішні й внутрішні виклики, перед якими опинилася Україна, і доводить, що особистість має бути метафізичною засадою – *першоджерелом* – суспільного буття, а тому має всі підстави бути покладеною в суспільний договір української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. Інтегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять. *Психологія і суспільство*. 2009. №4. С. 25-53.
2. Балл Г. Синтез егалітарності й елітарності в опрацюванні категорії «особистість» у гуманістичній психології та педагогіці. *Освіта для сучасності*: зб. наук. пр.: у 2 т. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. Т. 1. С. 187-195.
3. Горбулін В.П. Через роки, через відстані... *Держава та особистість*. Київ: Саміт-Книга, 2006. 306 с.
4. Гречаний О.Ф., Сабадуха В.О. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2015. 211 с.
5. Генон Р. Криза сучасного світу. / пер. з фр. І. Калюга; під наук. ред. Ю. Завгороднього. Київ: Видавець Анна Клокун, 2020. 212 с.
6. Золотоустий Й. Зібрання повчань / пер. з рос. І. Жеребецької. Львів: Місіонер, 2007. Кн. 1. 376 с.
7. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С. 6-15.
8. Кримський С.Б. Заклики духовності ХХІ століття: з циклу щорічної пам'яті лекцій ім. А. Оленської-Петришин.

Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2003. 32 с.

9. Липа Ю.І. Призначення України. Львів: Просвіта, 1992. 271 с.

10. Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії / ред. Я. Пеленський; НАН України; Ін-т східноєвропейських досліджень. Київ; Філадельфія: 1995. Т. 6. Кн. 1: Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму: твори. 471 с.

11. Лісовий В. Що таке національна (українська) ідея? *Націоналізм: антологія* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: 2006. С. 453-476.

12. Маланюк Є. Ієрархія. *Український націоналізм: антологія* / упоряд. В. Рог. 2-е вид. Київ: Укр. вид. спілка ім. Ю. Липи, 2011. Т. 2. С. 69-80.

13. Мангайм К. Ідеологія та утопія / пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2008. 370 с.

14. Маркузе Г. Структура інстинктів і суспільство / пер. О. Юдін. Київ: Ніка-Центр, 2010. 248 с.

15. Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С. 35-43.

16. Михальченко М. Чи можлива інтегративна ідеологія в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. №6. С. 195-199.

17. Михальченко М., Самчук З. Україна доби межичасся. Київ: Відродження, 1998. 288 с.

18. Міняйло Р., Сабадуха В. Я-концепція українського інтелегента, або методологічні зауваги до програми духовного відродження українського суспільства. *Сучасність*. 2012. №1-3. С. 165-186.

19. Москалець В. «Лад» чи «мір»? – Важка проблема української національної ідеї. *Психологія і суспільство*. 2012. №1. С. 8-15.

20. Ніцше Ф. Жадання влади. *Так казав Заратустра. Жадання влади* / пер. з нім. А. Онишка, П. Тарашука. Київ: Основи, 1993. С. 330-414.

21. Пасько І., Пасько Я. Громадянське суспільство і національна ідея: (Україна на тлі європейських процесів: компоративні нариси). Донецьк: ЦГО НАН України: УКЦентр, 1999. 184 с.

22. Сабадуха В.О. Декаданс філософії: причини і наслідки. *Глобалізований світ: випробування людського буття*: Міжнар. наук.-теорет. конф., 6-7 жовт. 2017 р.: мат. доп. і виступів. Житомир: Вид-во Євенок О.О., 2017. С. 139-143.

23. Сабадуха В.О. Ідеї персоналізму в українському націоналізмі. *Українознав. альм.* Вип. 14. Київ: КДУ, 2013. С. 82-86.

24. Сабадуха В.О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 647 с.

25. Сабадуха В.О. Метафізична теорія особистості як теоретико-методологічне підґрунтя викладання історичних дисциплін. *Галичина*. 2022. Ч. 35. С. 125-139.

26. Сабадуха В.О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: монографія. 2-е вид., випр. Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. 176 с.

27. Сабадуха В.О. «Червоні лінії» модерної та пост-модерної філософії як парадигмальна причина кризового стану людського буття. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення*. Зб. наук. праць (за мат. VII Всеукр. н.-теор. конф. 19 травня 2022 р.) Житомир: 2022. С. 8-10.

28. Сабадуха В.О., Пуйда Р.Б. Суспільні науки як духовне піддруктя національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. пр. Київ: Гілея, 2020. Вип. 158 (10). Ч. 2. Філософські науки. С. 59-62.

29. Савчин М. До сутності української національної ідеї. *Психологія і суспільство*. 2017. №3. С. 133.

30. Стецько Я. Українська визвольна концепція: твори. Львів: Вид. орг. укр. націоналістів, 1987. Ч. 1. 528 с. 467 с.

31. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії: (скорочена версія томів I-VI Д.Ч. Сомервелла): в 2 т. / пер. з англ. В Шовкуна. Київ: Основи, 1995. Т. 1. 614 с.

32. Фіхте Й. Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини. *Націоналізм: антологія* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: 2000. С. 10-17.

33. Фромм Е. Мати чи бути?: пер. з англ. Київ: Укр. письм., 2010. 222 с.

34. Фурман А.В. Методологічна оптика як інструмент мислевчинення. *Психологія і суспільство*. 2022. №2. С. 6-48. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.006>

35. Фурман А.В. Національна ідея – шит і меч українства. *Психологія і суспільство*. 2012. № 3. С. 6-11.

36. Фурман А.В. Психокультура української ментальності: 2-ге наук. вид. Тернопіль: НДІ МЕВО, 2011. 168 с.

37. Фурман А.В. Свідомість як рамкова умова пізнання і методологування. *Психологія і суспільство*. 2017. №4. С. 16-38. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.016>

38. Althusser L. Ideology and ideological state: On Ideology. *Critical theory since 1965* / ed. by Hazard Adams, Leroy Searle. Tallahassee: Florida State Univ. press, 1992. P. 238-250.

REFERENCES

1. Ball H. (2009). Integrative-personal approach in psychology: arrangement of main concepts. *Psychology and society*. No. 4. P. 25-53 [in Ukrainian].
2. Ball H. (2015). Synthesis of egalitarianism and elitism in the processing of the category “personality” in humanistic psychology and pedagogy. *Education for modernity*: collection. of science pr.: in 2 volumes Kyiv: NPU named after M. P. Drahomanov. Vol. 1. P. 187-195 [in Ukrainian].
3. Gorbunin V.P. (2006). *Through the years, through the distances... State and personality*. Kyiv: Samit-Knyga, 306 p. [in Ukrainian].
4. Grechany O.F., Sabadukha V.O. (2015). *Philosophy of abilities in the context of the priority of the spiritual over the material: a monograph*. Luhansk: Department of SNU named after Volodymyr Dal, 211 p. [in Ukrainian].
5. Ganon R. (2020). *Crisis of the modern world* / trans. from Fr. I. Kalyuga; under science ed. Yu. Zavhorodnyi. Kyiv: Anna Klokun Publisher, 212 p. [in Ukrainian].
6. Zolotousty J. (2007). *Collection of Teachings* / trans. from Russian I. Zhrebetska. Lviv: Missioner, Book. 1. 376 p. [in Ukrainian].
7. Kostenko L. (2015). The humanitarian aura of the nation, or the defect of the main mirror. *Psychology and society*. No. 1. P. 6-15 [in Ukrainian].
8. Krymskyi S.B. (2003). *Calls to spirituality of the 21st century: from the cycle of annual commemoration of lectures named after A. Olenska-Petryshyn*. Kyiv: Pub. House “KM Academy”, 32 p. [in Ukrainian].
9. Lypa. Yu.I. (1992). *Destination of Ukraine*. Lviv: Prosvita, 271 p. [in Ukrainian].
10. Lypinsky V. (1995). *Complete collection of works, archive, studios* / ed. Ya. Pelenskyi; NAS of Ukraine; Institute of East European Studies. Kyiv; Philadelphia: T. 6. Book. 1: Letters to bread-making brothers: about the idea and organization of Ukrainian monarchism: works. 471 p. [in Ukrainian].
11. Lisovyi V. (2006). *What is the national (Ukrainian) idea? Nationalism: an anthology* / edited by. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: P. 453-476 [in Ukrainian].
12. Malaniuk E. (2011). *Hierarchy. Ukrainian nationalism: an anthology* / edit. V. Rog. 2nd edition Kyiv: Ukr. kind. union named after Yu. Lypy, Vol. 2, pp. 69-80 [in Ukrainian].
13. Mannheim K. (2008). *Ideology and utopia*: trans. with him Kyiv: Duh i Litera, 370 p. [in Ukrainian].
14. Marcuse H. (2010). *Structure of instincts and society* / Trans. O. Yudin. Kyiv: Nika-Center, 248 p. [in Ukrainian].
15. Medvid F. (2005). The Ukrainian national idea as a determinant of state-building processes. *Political management*. No. 1. P. 35-43 [in Ukrainian].
16. Mykhalchenko M. (1998). Is integrative ideology possible in Ukraine *Sociology: theory, methods, marketing*. No. 6. P. 195-199 [in Ukrainian].
17. Mykhalchenko M., Samchuk Z. (1998). *Ukraine of the interwar period* Kyiv: Vidrozhennya, 288 p. [in Ukrainian].
18. Minyailo R., Sabadukha V. (2012). Self-concept of the Ukrainian intellectual, or Methodological notes on the program of spiritual revival of Ukrainian society. *Modernity*. No.1-3. P. 165-186 [in Ukrainian].
19. Moskalets V. (2012). “Order” or “measure”? – A difficult problem of the Ukrainian national idea. *Psychology and society*. No. 1. P. 8-15 [in Ukrainian].
20. Nietzsche F. (1993). *Desire for power. So said Zarathustra. The desire for power* / trans. with him A. Onishka, P. Taraschuka. Kyiv: Osnovy, P. 330-414 [in Ukrainian].
21. Pasko I., Pasko Ya. (1999). *Civil society and the national idea: (Ukraine against the background of European processes: comparative essays)*. Donetsk: CSO of the National Academy of Sciences of Ukraine: UK Center, 184 p. [in Ukrainian].
22. Sabadukha V.O. (2017). Decadence of philosophy: causes and consequences. *The globalized world: the test of human existence: International. science and theory conference*, October 6-7 2017: additional materials and performances. Zhytomyr: O.O. Evenok Publishing House, P. 139-143 [in Ukrainian].
23. Sabadukha V.O. (2013). *Ideas of personalism in Ukrainian nationalism. Ukrainian scholar*. alm. Vol. 14. Kyiv: KDU, P. 82-86 [in Ukrainian].
24. Sabadukha V.O. (2019). *Metaphysics of social and personal life: monograph*. Ivano-Frankivsk: IFNTUNG, 647 p. [in Ukrainian].
25. Sabadukha V.O. (2022). Metaphysical theory of personality as a theoretical and methodological basis for teaching historical disciplines. *Galicja*. Part 35. P. 125-139 [in Ukrainian].
26. Sabadukha V.O. (2012). *Ukrainian national idea and concept of personal existence: monograph*. 2nd ed., ed. Ivano-Frankivsk: Foliant, 176 p. [in Ukrainian].
27. Sabadukha V.O. (2022). “Red lines” of modern and postmodern philosophy as a paradigmatic cause of the crisis

state of human existence. *Actual problems of modern philosophy and science: the challenges of today*. Coll. of science works (Based on the materials of the VII All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference. May 19, 2022) Zhytomyr: P. 8-10 [in Ukrainian].

28. Sabadukha V.O., Puida R.B. (2020). Social sciences as the spiritual foundation of national security. *Gilea: scientific bulletin: coll. of science pr. Kyiv: Gilea, Issue 158 (10). Part 2. Philosophical sciences*. P. 59-62 [in Ukrainian].

29. Savchyn M. (2017). To the essence of the Ukrainian national idea. *Psychology and society*. No. 3. P. 133 [in Ukrainian].

30. Stetsko Ya. (1987). *Ukrainian liberation concept: works*. Lviv: Ed. org. Ukrainian of nationalists, Part 1. 528 p. 467 p. [in Ukrainian].

31. Toynbee A.J. (1995). *Studies in history: (an abridged version of volumes I-VI by D. C. Somervell): in 2 volumes / trans. from English V. Shevkun*. Kyiv: Osnovy, Vol. 1. 614 p. [in Ukrainian].

32. Fichte Y. (2000). What is a people in the highest sense of this word and what is love for the Motherland? *Nationalism: an anthology / edited by. O. Protsenko, V. Lisovyi*. Kyiv: P. 10-17 [in Ukrainian].

33. Fromm E. (2010). *To have or to be?: trans. from English* Kyiv: Ukr. psym., 222 p. [in Ukrainian].

34. Furman A.V. (2022). Methodological optics as a tool for thinking. *Psychology and society*. No. 2. P. 6-48 [in Ukrainian].

35. Furman A.V. (2012). The national idea is the shield and sword of Ukraine. *Psychology and society*. No. 3. P. 6-11 [in Ukrainian].

36. Furman A.V. (2011). *Psychoculture of the Ukrainian mentality: 2nd science. kind*. Ternopil: MEVO Research Institute, 168 p. [in Ukrainian].

37. Furman A.V. (2017). Consciousness as a framework condition for cognition and methodology. *Psychology and society*. No. 4. P. 16-38 [in Ukrainian].

38. Althusser L. (1992). *Ideology and ideological state: On Ideology. Critical theory since 1965 / ed. by Hazard Adams, Leroy Searle*. – Tallahassee: Florida State Univ. press, P. 238-250 [in English].

АНОТАЦІЯ

САБАДУХА Володимир Олексійович.

Національна ідея та ідеологія персоналізму як гуманітарна аура українства.

У дослідженні проаналізовано роль і значення української національної ідеї (УНІ) та національної ідеології для утвердження незалежності, зокрема для духовної перемоги українців у російсько-українській війні. УНІ розглянуто не лише як відповідь на соціально-політичні та економічні проблеми розвитку української нації, але й як багатоаспектний – екзистенційний, метафізичний, глобальний – виклик. Для розв'язання цього комплексу проблем здійснено фундаментальне переосмислення поглядів на людину й суспільство та механізми їх взаємодії. Сформульовано суть авторської теорії ступенів духовного розвитку людини як метафізичної теорії особистості, яка має історико-філософську традицію, що походить від стародавньої китайської та античної філософії. Людина у процесі свого соціально-політичного й духовного розвитку здатна пройти

такі ступені духовного становлення: залежна, посередня особа, особистість і геній, хоча й може зупинитися на нижчих ступенях розвитку. На цьому підґрунті доведено, що може бути лише дві парадигми буття людини: або знеособлена, або особистісна, та сформульовано їх фундаментальні ознаки. Здійснено переосмислення понять рівності й духовної ієрархії. Ідею Сквороди про нерівну рівність витлумачено як поєднання рівності та ієрархії: громадянсько-політичної, правової рівності та ієрархії ієрархії. Запропоновано в основу УНІ покласти пріоритет духовного та метафізичну теорію особистості, у якій остання є субстанцією, тобто *першоносієм* суспільної буттєвості. УНІ постає як відповідь на панування посередньої людини та знеособленої парадигми її буття, як єдність *першоначал* (принципів) і *першоджерел* (особистостей), які є їх творцями і діячами. Таке розуміння української ідеї надає підстави для цілісного розв'язання соціально-політичних, екзистенційних, педагогічних, історичних, метафізичних проблем нації і має перспективу духовного вдосконалення квітального соціуму. На фундаменті метафізичної теорії особистості та УНІ сформульовано основні положення національної ідеології, призначення якої полягає у формуванні критичної маси етнічно свідомих особистостей. Аргументовано, що військова перемога потребує утвердження в суспільній свідомості засадничих положень УНІ та ідеології персоналізму. Запропоновано керівні положення УНІ та ідеології персоналізму покласти як рамкову умову суспільного договору, що сприятиме подоланню знеособлених тенденцій в українському суспільстві.

Ключові слова: українська національна ідея, національна ідеологія, теорія ступенів духовного розвитку людини, залежна особа, посередня людина, особистість, першоносій, ідеологія персоналізму, російсько-українська війна, знеособлена парадигма буття людини, особистісна парадигма буття людини, пріоритет духовного, глобальні виклики.

ANNOTATION

Volodymyr SABADUKHA.

The national idea and ideology of personalism as a humanitarian aura of Ukrainianity.

The study analyzed the role and significance of the Ukrainian national idea (UNI) and national ideology for the establishment of independence, in particular, for the spiritual victory of Ukrainians in the Russian-Ukrainian war. UNI is considered not only as a response to socio-political and economic problems of the Ukrainian nation's development, but also as a multi-aspect – existential, metaphysical, global – challenge. In order to resolve this complex of problems, a fundamental rethinking of views on human and society and the mechanisms of their interaction was carried out. The essence of the author's theory of stages of the person's spiritual development has been formulated as a metaphysical theory of personality, that has a historic-philosophical tradition originating from ancient Chinese and ancient philosophy. A person in the process of his socio-political and spiritual development is able to go through the following stages of spiritual formation: dependent, mediocre person, personality and genius, although he can stop at lower stages of development. On this basis, it is proved that there

can be only two paradigms of human existence: either impersonal or personal, and their fundamental features are formulated. The concepts of equality and spiritual hierarchy have been carried out. Skovoroda's idea of unequal equality is interpreted as a combination of equality and hierarchy: civil-political, legal equality and spiritual hierarchy. It was offered to prioritize the spiritual and metaphysical theory of personality as the basis of UNI, in which the last one is the substance, that is, the primary carrier of social existence. UNI appears as a response to the dominance of the mediocre person and the depersonalized paradigm of his existence, as a unity of primary principles and primary sources (personalities), who are their creators and actors. Such understanding of the Ukrainian idea provides grounds for a holistic solution to the socio-political, existential, pedagogical, historical, and metaphysical problems of the nation and has the prospect of spiritual improvement of the covital society. On the basis of metaphysical theory of personality and UNI, the main provisions of the national ideology were formulated, the purpose of which is to form a critical mass of ethnically conscious personalities. It is argued

that a military victory requires the establishment in the public consciousness of the fundamental provisions of the UNI and the ideology of personalism. It is offered to put the guiding principles of the UNI and the ideology of personalism as a framework condition of the social contract, that will contribute to overcoming impersonal tendencies in Ukrainian society.

Key words: *Ukrainian national idea, national ideology, theory of degrees of human spiritual development, dependent person, mediocre person, personality, first bearer, ideology of personalism, Russian-Ukrainian war, impersonal paradigm of human existence, personal paradigm of human existence, priority of spiritual, global challenges.*

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Мирослав САВЧИН,
д. психол. н., проф. Оксана ФУРМАН.**

**Надійшла до редакції 30.01.2023.
Підписана до друку 17.02.2023.**

Бібліографічний опис для цитування:

Сабадуха В.О. Національна ідея та ідеологія персоналізму як гуманітарна аура українства. Психологія і суспільство. 2023. №1. С. 8-25. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.008>